

izčrpnim opisovanjem postopkov iskanja vode z bajalico, kot je v navadi v Združenih državah Amerike. Za podkrepitev vprašanja, kje se še opravlja ta način pridobivanja vode, omenjata številne kraje in predele, kjer še vedno ugotavljajo vodo z rogovilasto palico. V tretjem in četrtem poglavju razpravljata o nekaterih napačnih predstavah o sicer zelo preprostem postopku iskanja vode. Hkrati se zavezata za umestnost takšnega iskanja, kjer ga pač terjajo slabi vodni pogoji. V petem in šestem razdelku opisujeta številne primere, kjer je bajalica v kontaktu s podzemeljsko vodno žilo v resnici začela trzati. Kot nazoren primer trzanja, ki ga izzove »stik« bajalice in podzemeljske vodne žile, navajata poizkus tako imenovanega vodnega čarovnika in laika: obema je začela bajalica trzati na istem mestu. Obenem pa poudarjata avtorja Vogt in Hyman, da tvori vse to vendarle problem, ki bi ga moral proučevati psiholog. Vsaka neznanstvena razlaga tega problema s »šestim čutom«, radiostezijo ali kriptostezijo samo komplicira in otežuje nadaljnja pozitivna ugotavljanja. Tu je po njunem mnenju še veliko problemov, ki jih bosta morala reševati fiziolog in psiholog. Toda njune ugotovitve navsezadnje ne bodo važne za vodno čaranje kot tako.

V sedmem in osmem poglavju odgovarjata na gornja vprašanja na osnovi lastnih ugotovitev in n drobneje opisujeta, v kakšnih pogojih se opravlja iskanje vode z bajalico v Združenih državah. Zelo natančen je opis v zadnjem, devetem poglavju, kjer utemeljujeta, zakaj se še vedno izvaja čaranje vode, s preprostim razlogom, da ponekod pač ni zemeljskih izvirov zaradi različne geološke strukture.

Knjiga je kljub nenavadni obravnavani temi vsaj deloma zanimiva tudi za etnografa, ker v delu posvečata avtorja posebno poglavje folklori čaranja vode, določnej, praznoverju in običajem, ki so povezani z iskanjem vode.

Delo bogatijo številne ilustracije in fotografije.

Marija Makarovič

Berze Nagy János, Egigérő fa. Magyar mitológiai tanulmányok. Pécs 1958. Str. 390.

Berze Nagy je bil v starejšem rodu madžarskih strokovnjakov poleg Sándorja Solymossyja najuglednejši raziskovalec ljudske proze, zlasti pravljic. Zato so mu n. pr. poverili poglavje o pravljici v priročniku A magyarság néprajza III. Posmrtno so izdali njegov obsežni katalog madžarskih pravljic, zdaj pa še knjigo »Donebno drevo, madžarske mitološke študije«. Z naslovne strani naj navedemo tu, da je »uvodno študijo napisal in znanstveno ureditev opravil. Sándor Dömötör. Njegova razprava je natisnjena tudi v ruščini, angleščini in nemščini ter nudi redko priliko, da se seznanimo tudi pri nas z vprašanji madžarske mitologije ter njenega raziskavanja. Urednik je n drobno razčlenil izhodišče in metodo Berze Nagyvega dela ter dognanja njegovih triindvajsetih razprav, objavljenih kot zaključena celota v tej knjigi. Bibliografija avtorjevih spisov (50 števil) in 60 strani opomb sta koristno dopolnilo in vodilo po snovi.

Madžarska mitologija je zaradi svojih vezi z azijskimi narodi edinstvena v srednji Evropi, zato nam nudi tudi koristen vpogled v vzhodni svet, pa tudi marsikako pojasnilo k našim izročilom. Zato ni čudno, da so pričeli že na začetku minulega stoletja raziskavati svoje »davno verstvo« in da so ustvarili obsežno ter pomembno delo, ki pa še daleč ni zaključeno, kot dokazuje n. pr. zadnje najpomembnejše delo te vrste: V. Diószegija o sledovih šamanizma pri Madžarih. Arnold Ipolyi je pred sto leti napisal prvo veliko delo, ki so ga izpopolnjevali n. pr. Katona, Hunfalvi, Vikár, Jankó, Sebestyén, Bán, Róheim, Solymossy idr. Večina je pogrešila v tem, da so zasledovali ostanke madžarskega »praverstva« ne glede na današnje in polpreteklo ljudsko verovanje, ki se izraža med drugim tudi v pravljicah in pripovedkah.

Berze Nagy je sledil »očetu madžarske folkloristike« Lajos Katoni (ki je bil profesor literarne zgodovine na peštanski univerzi) in je z literarnozgodo-

vinsko ter filološko metodo razlagal ohranjene, nepopolne odlomke ljudskega izročila, ni se pa spuščal v tvegane domneve. Madžarsko ljudsko izročilo, ohranjeno v pripovedništvu, primerja z bajeslovnim izročilom uraloaltajskih ljudstev, skuša pa ga razložiti tudi iz okoliščin, v katerih je madžarsko ljudstvo živelo. V razpravah svoje knjige obravnava vprašanja v zvezi z izročilom o središču sveta in o svetovnem drevesu. Pojmovanje altajskih in ugrijskih ljudstev o svetu naj bi se bilo razvilo pod vplivom verskih predstav prednjeazijskih ljudstev. Predstave o središču sveta, ki je daritveni kraj s stebrom svetá, goro svetá in drevesom svetá, so mu opore za rekonstrukcijo dveh prvotnih mitov: o planetarnih bogovih, določajočih usodo in o življenje dajajoči boginji-materi. Iz tega osnovnega votka razvija misli in dognanja svojih razprav, ki niso obogatile le madžarske etnologije, marveč so pomembne tudi za raziskovanje sorodnega gradiva drugod.

Vilko Novak

Szentmihályi Imre, A göcseji nép eredethagyományja. A Magyar Néprajzi Társaság könyvtára. Budapest 1958. Str. 67.

Göcsej je poleg *Őrséga* za Slovence najbolj pomembna madžarska pokrajina zaradi stikov med ljudsko kulturo obeh narodov. Göcsej leži ob vzhodni meji Prekmurja, katerega madžarski kot ob Lendavi imenujejo Madžari Hetés. Ker sta si obe pokrajini tudi kulturno sorodni, ju je n. pr. zaslužni raziskovalec Ferenc Gönczi tudi skupno obravnaval v knjigi, ki jo madžarska strokovna literatura toliko navaja: Göcsej s kapesolatosan Hetés vidékének és népének ősszevontabb ismertetése, Kaposvár 1914. — Prav zaradi tega, ker imajo Madžari v Göcseju toliko slovenskih kulturnih prvin, nas mora zanimati tudi Szentmihályijevo delo: Izročilo göcsejskega ljudstva o svojem izvoru. Etnični in kulturni značaj tega ljudstva, ki se po marsičem razlikuje od svojih sonarodnjakov, je že dolgo predmet raziskovanja raznih strokovnjakov, saj si niti o imenu pokrajine niso edini. Najbolj sprejeta razlaga je, da pomeni göcs pusto, od vode izprano ozemlje. Zaradi jezikovnih in tudi etnoloških dejstev so mnogi menili, da izvirajo od sorodnih Székelyev na Erdeljskem, z njimi vred pa od Hunov ali Avarov itd. Slovanska krajevna imena pa dokazujejo, da so ob prihodu Madžarov tu živeli Slovenci, ki so se že za časa Arpadovcev stopili z Madžari, pa tudi z obmejnimi stražarji Pečenegi in še z nekim nedoločenim turškim ljudstvom.

Ker je o izvoru in nastanku Göcsejcev toliko nasprotnih teorij, je skušal avtor rešiti to vprašanje z njihovim lastnim izročilom, ohranjenim v pripovedki o »polovskem knezu« (madž. palóc — herceg), ki naj bi bil Atilov sorodnik — na tega spominja velik hrast in 13 hunskih gomil pri neki vasi — in naj bi bil pomogel le-temu poraziti »ráce«, ki so ga napadli. Pripovedka je bila prvič objavljena 1877, pozneje pa mnogokrat posneta, toda Gönczi ji je odrekal ljudsko pristnost. Avtor je našel njene drobce, obširno preverja njeno pristnost, jo primerja s podobnim izročilom Székelyev o svojem izvoru in razčlenja izročilo pripovedke z zgodovinskim dogajanjem. Ugotavlja, da so Huni z Atilo nadomestili v pripovedki Madžare z Arpadom, Polovci kot predniki današnjih Göcsejcev (v pripovedki) so stopili na nepojasnen način namesto — Avarov, Ráci (kar pomeni pri Madžarih navadno Srbe, pa tudi južne Slovane vobče) pa na mesto — Slovanov, Slovencev. Tako bi bile potrjene v ljudskem izročilu rasne, jezikovne in kulturne sestavine Avarov in Slovencev v etničnem sestavu madžarskega ljudstva v Göcseju, kar so potrdila tudi dosedanja raziskovanja vseh prizadetih strok.

Metodično je obravnavano delo vzorno, čeprav dokazovanje o pristnosti pripovedke ni docela prepričljivo, in bo v pomoč tudi našemu preiskovanju podobnih ljudskih izročil.

Vilko Novak